

Τεχνολογία και σύγχρονη εκπαίδευση.

Συγκριτική παρουσίαση αντιτιθέμενων απόψεων.

Εκπαίδευση της αμάθειας ή εκπαίδευση για όλους;

¹

Ο Άνθρωπος: ον έλλογο και τεχνολόγο.

Ο άνθρωπος είναι το μόνο πλάσμα που δεξιώνεται τον Λόγο και το γεγονός αυτό τον καθιστά ταυτόχρονα θαυμάσιο και δεινό μέσα σε αυτήν την τραγική μοναδικότητά του. Το ανθρώπινο ον λοιπόν, ως έλλογο υποκείμενο, δύναται να δημιουργεί πολιτισμό, υπερβαίνοντας τη φυσική

¹ Fabrizio Clerici. Collezione Il Minotauro accusa pubblicamente sua madre, 1952 Gnam Roma

“Ο κόσμος ούτε είναι, ούτε υπάρχει. Τι κάνει λοιπόν; Ξετυλίγεται σαν άνοιγμα, σαν παιχνίδι, σαν περιπλάνηση. Όλα τα ονόματα, όλα τα νοήματα και όλες οι ανοησίες, όλοι οι κανόνες, όλες οι πράξεις μας και οιπίστεις μας είναι, μένουν, ενδοκοσμικά. Ο κόσμος δεν είναι το σύνολο όλων των εμφανιζόμενων πραγμάτων, προσώπων, έργων, φαντασιακών σχημάτων. Υπνοβάτες, περπατάμε στην άκρη του γκρεμού μέσα στον κόσμο τον μικρό, αδιάφορο για τον κόσμο τον απέραντο και την άβυσσο του.”

-Κώστας Αξελός, Η εποχή και το ύπατο διακύβευμα, (Αθήνα: Νεφέλη, 2002), 39

συνθήκη, μετεωριζόμενο σε μία κατάσταση αέναου αυτοκαθορισμού, αυτοσυνείδησης και προόδου μέσα σε αυτό που αποκαλούμε ιστορία και το οποίο αποτελεί γνήσιο αποκύημα του

2

πολιτισμένου ανθρώπου. Ένα σημαντικό κομμάτι αυτού που καλούμε Λόγο κατέχει η τεχνολογία. Η τεχνολογία, εκκινώντας ίσως πρωταρχικά από την ανάγκη του έκθετου μέσα στην καταστροφικότητα των φυσικών στοιχείων ανθρώπινου όντος να προστατευθεί, συνδυάζει την επινόηση και την εφευρετικότητα με τη δημιουργικότητα και την παραγωγή, τη θεωρητική σύλληψη με την πρακτική αποτύπωσή της, και φτάνει να άγει τον άνθρωπο σε νέους κόσμους, παράλληλους του φυσικού κόσμου, σε συστήματα και τρόπους ύπαρξης και βίωσης παράλληλα και κάποιες φορές εντελώς ξένα από το φυσικό οικοσύστημα. Αυτά τα συστήματα, που δεν είναι άλλα από τα πολιτισμικά συστήματα, ποικίλουν και διαφοροποιούνται από εποχή σε εποχή. Έτσι, ο άνθρωπος, υπακούοντας στη μυθολογικο-τεχνολογική του μοίρα, ιδρύει αλληπάλληλα πλαίσια ζωής, νέα πολιτισμικά περιβάλλοντα, μεταβάλλοντας τη φύση αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό μέσα στην αβυσσαλέα κίνηση της ιστορίας. Η ιστορία του ανθρώπου δεν γράφεται εκ των προτέρων, αλλά ορίζεται μόνο τη στιγμή που συμβαίνει η ξαφνική λάμψη της ανθρώπινης δημιουργικότητας, η εφεύρεση μιας νέας τεχνολογίας. Αν υπάρχει μια κοσμική δύναμη που μπορεί να σκλαβώνει και να λυτρώνει, αυτή δεν είναι άλλη από την ευλογία ή κατάρα του ανθρώπου να προεκτείνεται τεχνολογικά. Η ανθρώπινη φύση περικλείει, όπως είπαμε, την υπόσχεση ενός μόνιμου και συνεχούς αυτοκαθορισμού, εξ' αιτίας της αυτογνωσίας που δημιουργεί η θυελλώδης τεχνολογική προέκτασή του. Κάθε νέα τεχνολογία είναι εγγενώς επαναστατική και ανατρεπτική. Κάθε νέα τεχνολογία ανατρέπει την προηγούμενη κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική τάξη. Αλλάζουμε όταν αλλάζουν οι τεχνολογίες μας.³

Με την απλή και ανώδυνη πράξη της υιοθέτησης μιας νέας τεχνολογίας, γινόμαστε επαναστάτες, ανατροπείς της προηγούμενης τάξης, υπονομευτές του παλιού κόσμου μας,

² Stanislas Leprie, Editions du Regard, Paris, 1990, p.160

³ Μάρσαλ Μακ Λούαν, Μίντια: Οι προεκτάσεις του Ανθρώπου, μτφ. Σπύρος Μάνδρος (Αθήνα: Κάλβος, 2000), 10

πράκτορες κοινωνικής αλλαγής. Δεν έχει σημασία το πώς μεταχειριζόμαστε το καινούριο μέσο, ούτε τι πιστεύουμε και τι πράττουμε. Με το μασάζ που κάνει στην αντίληψή μας το μέσο, η συνείδησή μας προσαρμόζεται στις δυνατότητες και τους περιορισμούς του κι ένα μικρό ή μεγάλο μέρος του παλιού κόσμου μας σβήνει.⁴ Η τεχνολογία του εκάστοτε μέσου, όσο εκπληκτική και αν είναι, εξαφανίζεται πίσω από οτιδήποτε εκπέμπεται από αυτό –γεγονότα, ψυχαγωγία, διασκέδαση, συζήτηση, επικοινωνία. Και όταν οι άνθρωποι αρχίζουν να μιλάνε (όπως κάνουν πάντα) να συμφωνούν ή να διαφωνούν για το αν οι συνέπειες του μέσου είναι θετικές ή αρνητικές, αναφέρονται μόνο στο περιεχόμενο και όχι στη φύση του μέσου, δηλαδή, τον τρόπο λειτουργίας του και τις επιπτώσεις αυτής της λειτουργίας στην αλληλεπίδρασή της με τον άνθρωπο. Αυτό, όμως, που διαφεύγει και στις δύο πλευρές, είναι αυτό που είδε ο Marshal McLuhan: ότι το μέσο είναι το μήνυμα, ότι, δηλαδή, το περιεχόμενο ενός μέσου έχει λιγότερη σημασία από το ίδιο το μέσο και τον τρόπο λειτουργίας του, ως προς την επιρροή του στον τρόπο που σκεπτόμαστε και δρούμε. Ως παράθυρό μας στον κόσμο και σε εμάς τους ίδιους, ένα δημοφιλές μέσο επηρεάζει καθοριστικά, αν όχι διαμορφώνει, την όψη του και την οπτική μας, φυσικά αν το χρησιμοποιούμε αρκετά, μεταβάλλει την ύπαρξή μας, σαν άτομα ξεχωριστά καθώς και σαν κοινωνία. Οι επιδράσεις της τεχνολογίας δεν επισυμβαίνουν στο επίπεδο των γνώμων ή των εννοιών, αλλά τροποποιούν σταθερά και χωρίς αντίσταση αισθητηριακές αναλογίες ή πρότυπα αντίληψης. Τα μέσα επενεργούν είτε μαγικά είτε ζημιογόνα πάνω στο ίδιο το νευρικό σύστημα του ανθρώπου.⁵

Οι τεχνολογίες που έχουν εντονότερο επικοινωνιακό χαρακτήρα, κυριαρχούν σε κάθε ιστορική περίοδο και κοινωνία και καθορίζουν την κοινωνική οργάνωση, τις ανθρώπινες σχέσεις και τον κυρίαρχο τρόπο σκέψης. Προκαλούν επίσης ένα πλέγμα άλλων δευτερευουσών τεχνολογιών που ενισχύουν και κάνουν απόλυτη την κυρίαρχη τεχνολογία. Για παράδειγμα, η τεχνολογία της τυπογραφίας, που ήταν η πρώτη εκμηχάνιση της πολύπλοκης τέχνης της γραφής, όχι μόνο αποτέλεσε το πρότυπο κάθε μεταγενέστερης μηχανικής τεχνολογίας και γραμμικής οργάνωσης της κοινωνίας, αλλά το σημαντικότερο, προκάλεσε την ανάδυση του δυτικού ορθολογισμού, με άλλα λόγια ενός τρόπου σκέψης και αναπαράστασης της πραγματικότητας, ο οποίος αναπαράγει στο νοητικό επίπεδο την ομοιομορφία, την επαναληπτικότητα και τη διαδοχικότητα, δηλαδή τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της τυπογραφικής τεχνολογίας.

Στην παρούσα εργασία, θα ασχοληθούμε με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή, το διαδίκτυο και κάποια από τα μέσα του, προσπαθώντας να κατανοήσουμε ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της φύσης αυτών των αποκημάτων της επαναστατικής ηλεκτρικής τεχνολογίας και κατ'

⁴ Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, critical ed., ed. W. Terrence Gordon (Corte Madera, CA: Gingko, 2003), 31.

⁵ Μάρσαλ Μακ Λούαν, Μίντια: Οι προεκτάσεις του Ανθρώπου, μτφ. Σπύρος Μάνδρος (Αθήνα: Κάλβος, 2000), 11

επέκταση τον αντίκτυπό τους στον τομέα της εκπαίδευσης –τομέα νευραλγικό ο οποίος χαρακτηρίζει κάθε πολιτισμικό σύστημα από την αρχαιότητα έως και τις μέρες μας.

6

Η εκπαίδευση ως γλύπτρια του ανθρώπου.

Η μία βασική λέξη –έννοια του τίτλου της παρούσας εργασίας, στην οποία ήδη αναφερθήκαμε είναι η τεχνολογία και η άλλη είναι η εκπαίδευση. Η εκπαίδευση είναι ο τομέας –θεσμός εκείνος που επωμίζεται τη διαμόρφωση του ατόμου σε κάθε πολιτισμικό σύστημα. Και ως μέρος ενός πολιτισμικού συστήματος η εκπαίδευση, συνυφαίνεται και καθορίζεται, από τον τρόπο που το εκάστοτε πολιτισμικό σύστημα θεωρεί τον άνθρωπο και το διακύβευμα της ύπαρξής του μέσα στους κόλπους του. Από το πως δηλαδή ο ίδιος ο άνθρωπος κάθε ιστορικής περιόδου, θεωρεί τον Λόγο και κατ' επέκταση τη θέση του, μέσα στον Κόσμο. Σε ένα μεγάλο βαθμό είναι αυτή η ίδια που σμιλεύει τη συνείδηση του ατόμου σε κάθε κοινωνία ανάλογα με τους στόχους και τις επιδιώξεις της δεύτερης. Είναι επίσης αυτή που χαράσσει το πνεύμα του πολίτη σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά πρότυπα της πολιτείας σε κάθε εποχή.

Από την εκπαίδευση στην ελληνική πόλη του 5^{ου} π.Χ. αιώνα η οποία έβλεπε τον άνθρωπο ως ενιαία ψυχοσωματική υπόσταση και με αυτή την έννοια ως γνώμονα εμφυσούσε στα νεαρά της, με βασική επιδίωξη να αποτελέσουν σωματικά και πνευματικά υγιή μέλη στο σώμα της. Εώς τη μοναστική εκπαίδευση του χριστιανικού Μεσαίωνα που απώτερος στόχος

⁶ Fabrizio Clerici. Un istante dopo 1978

της ήταν η πνευματική κοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό Λόγο και από την εγκυκλοπαιδική εκπαίδευση του Διαφωτισμού, έως τη δημόσια εκπαίδευση των μοντέρνων εθνών-κρατών που αποσκοπεί στη θεωρητική και πρακτική κατάρτιση των πολιτών για τη στελέχωση των διαφόρων θέσεων των κρατικών μηχανών, η έννοια εκπαίδευση συγκρατεί μεν κάτι από τη βάση που της κομίζει η αναγκαιότητά της, μεταβάλλεται δε, κάποιες φορές σε μεγάλο βαθμό. Προσαρμοσμένη στην ταυτότητα του πολιτισμικού περιβάλλοντος, της εκάστοτε εποχής. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, ότι εκπαίδευση και τεχνολογία (ή τεχνική) δεν είναι δύο πράγματα ασύμβατα και ασύνδετα, αλλά αλληλεπιδρούν επηρεάζοντας η μία την άλλη και συνδιαμορφώνουν τον άνθρωπο –μέλος του κάθε πολιτισμού, της κάθε εποχής. Και αν αναλογιστούμε τον σημαντικό αντίκτυπο των τεχνολογικών μέσων της κάθε εποχής στον άνθρωπο και στην κοινωνία του γενικά και στον τρόπο παροχής εκπαίδευσης ειδικά, μπορούμε να αρχίσουμε να κατανοούμε τι επιτελείται στην εποχή μας, μια εποχή τεχνολογικής υπερ-εξέλιξης και μετάβασης, όπως όλα δείχνουν, από ένα πολιτισμικό σύστημα σε ένα άλλο, από έναν τρόπο ύπαρξης σε έναν άλλο.

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα. Βιώνοντας την χαραυγή του ψηφιακού κόσμου.

Αν θέλαμε να χαρακτηρίσουμε μια περίοδο της ανθρώπινης ιστορίας τεχνολογική ή τεχνικιστική, αυτή θα ήταν σίγουρα η περίοδος που ξεκινά από τον 19^ο αιώνα και συνεχίζεται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς έως τις μέρες μας. Πρόκειται για τη μοντέρνα και τη μεταμοντέρνα εποχή, οντολογική βάση των οποίων είναι αδιαμφισβήτητα ο ουμανισμός –η φιλοσοφική εκείνη οδός που θέλει τον άνθρωπο δημιουργό της μοίρας του και διαχειριστή της Φύσης – Κόσμου περισσότερο από κάθε άλλη. Σε αυτή την οδό, η τεχνική καλπάζει και οι μάζες την ακολουθούν, ο άνθρωπος μοιάζει πιο δημιουργικός και την ίδια ώρα καταστροφικότερος από ποτέ. Στο εξής λοιπόν, η τεχνική τείνει να επωμισθεί όλα όσα είναι. Μιλάμε γενικά γι' αυτήν με όρους εξωτερικότητας δίχως να τολμάμε να συνειδητοποιήσουμε ότι είναι το εσώτερο κίνητρο όλων όσων γίνονται, ότι διαμορφώνει ως –και συμπεριλαμβανομένης –την προσφιλή μας εσωτερικότητα. Μιλάμε πολύ για την τεχνική χωρίς γι' αυτό να συλλαμβάνουμε το όλο του είναι, και πριν πραγματοποιηθεί επαρκώς, ήδη θα θέλαμε να την ξεπεράσουμε. Η τεχνική είναι που παίρνει στα γρανάζια της μύθους και θρησκείες, ποίηση και λογοτεχνία, τέχνη και πολιτική, επιστήμη και σκέψη. Η ανακύκλωσή της συνδέει παραγωγή και κατανάλωση.

Εκείνο το οποίο ο ευρωπαϊκός μοντερνισμός, που γίνεται παγκόσμιος, οικουμενικός και πλανητικός, άρχιζε δειλά, η τεχνική θέλει να το ολοκληρώσει δίχως να μας επιτρέπει να διαχωρίσουμε το ορθολογικό από το παράλογο, το συνεπές από το ασυνεπές, το κενό από το πλήρες. Ουμανισμός και τεχνική αλληλοπαράγονται. Η τεχνική, όπως είπαμε, προκύπτει από τον ουμανισμό. Είναι παγιωμένος και αδιάκοπα ρευστός ουμανισμός. Κυριαρχεί στη Φύση και

στην Ιστορία, πράγμα στο οποίο απέβλεπε και ο ουμανισμός. Ο κύκλος μοιάζει φαύλος και μαγικός. Αλλά η τεχνική κυριαρχεί επίσης και στον άνθρωπο.⁷

Ήδη από το τέλος του περασμένου αιώνα (19^{ος}), η νέα ηλεκτρική τεχνολογία συντρίβει ταχύτητα την παλιά μηχανική. Η ανακάλυψη του ηλεκτρισμού και όλων των νέων τεχνολογιών που βασίζονται στη ροή των ηλεκτρονίων αποτελούν την υπέρτατη μεταλλαγή του ανθρώπου. Ο καθοριστικός παράγοντας είναι η ακαριαία, για τις διαστάσεις του πλανήτη μας, ταχύτητα του ηλεκτρισμού. Με τις ηλεκτρικές τεχνολογίες, η προέκτασή μας στον χώρο και τον χρόνο του πλανήτη γίνεται απόλυτη. Ο χώρος και ο χρόνος καταργούνται τεχνολογικά. Ανάμεσα σ' αυτό που συμβαίνει οπουδήποτε και στη συνειδητοποίησή του από τον εγκέφαλό μας δεν μεσολαβεί κάποιο αντιληπτικό χρονικό διάστημα. Σα να συμβαίνει εντός του περιορισμένου αντιληπτικού πεδίου των φυσικών αισθήσεών μας. Γι' αυτό, οι ηλεκτρικές τεχνολογίες αποτελούν προεκτάσεις του κεντρικού νευρικού συστήματός μας σε πλανητική κλίμακα. Κατά κάποιον τρόπο οι ηλεκτρικές τεχνολογίες μας ξαναβάζουν στην καθολική και ολοκληρωμένη κατάσταση ενός φυλετικού χωριού ανωτέρου επιπέδου – του οικουμενικού χωριού.⁸ Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, το διαδίκτυο και ο ψηφιακός κόσμος συνολικά αποτελούν τη νέα πραγματικότητα μέσα στην οποία όλοι κατοικούμε, και η οποία προήλθε από την επαναστατική ηλεκτρική τεχνολογία.

Η κύρια αφήγηση λοιπόν, για τη ζωή δίνεται και θα δίνεται από εδώ και στο εξής με ακαριαίο και άμεσο τρόπο, από τα ψηφιακά μέσα. Είναι δηλαδή, μια διαμεσολαβημένη αφήγηση. Αυτό δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα για όλους μας αλλά ιδιαίτερα για τους νέους και τις νέες στους οποίους ανήκει και το αύριο. Αυτοί οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται με μια νέα ορολογία, η οποία τους αναφέρει ως ψηφιακά αυτόχθονες, digital natives. Είναι οι άνθρωποι, οι οποίοι μεγάλωσαν μέσα σε μία ψηφιακή πραγματικότητα, γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν με οθόνες, με αμφίδρομη επικοινωνία, σχετικά με αυτό που ονομάζεται κυβερνοχώρος.⁹

Από αυτό το γεγονός μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε πως ο τομέας-θεσμός της εκπαίδευσης θίγεται μοιραία και αποφασιστικά στις νέου τύπου κοινωνίες –την κοινωνία μας, μια κοινωνία που υφίσταται ταυτόχρονα σε δύο πραγματικότητες, την φυσική και την ψηφιακή. Πώς λοιπόν, επιδρούν στον άνθρωπο η ψηφιακή τεχνολογία και τα μέσα της; Ποια η μορφή και το περιεχόμενο, ο ρόλος και οι προκλήσεις της εκπαίδευσης μέσα στο νέο αυτό για την ανθρωπότητα πλαίσιο; Πώς ο κατεστημένος πολιτικός βολонταρισμός συνδέεται με αυτήν; Αυτά είναι ορισμένα από τα βασικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας τα οποία θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε παρουσιάζοντας συγκριτικά τις απόψεις περισσότερο ή λιγότερο διάσημων ερευνητών και θεωρητικών.

⁷ Κώστας Αξελός: Προς την πλανητική σκέψη, (Αθήνα: Εστία, 2001), 30

⁸ Μάρσαλ Μακ Λούαν, Μίντια: Οι προεκτάσεις του Ανθρώπου, μτφ. Σπύρος Μάνδρος (Αθήνα: Κάλβος, 2000), 15

⁹ Η εφήμερη πρόκληση «Τα νέα δεδομένα: Δωρεάν εφημερίδες και Νέα μέσα» Συντονιστής: Μείμαρνης Μιχάλης http://www.minpress.gr/minpress/praktika_20efimeri_20proklisi_20c_1_.pdf

Η πτώση της αυτοκρατορικής αναλογίας.

Το έργο του Oswald Spengler «Η Παρακμή της Δύσης», αποτελεί ένα πρώτης τάξεως παράδειγμα για το πώς μπορεί να αισθάνεται ένας άνθρωπος εμποτισμένος με τις αρχές και τις αξίες ενός πολιτισμού όταν αντιλαμβάνεται ότι ο τρόπος που αυτός ο πολιτισμός προσλαμβάνει τα πράγματα, θεωρεί και ορίζει την αλήθεια, μεταβάλλεται και σταδιακά αντικαθίσταται από έναν άλλον, μέσα στα πλαίσια της ιστορικής προόδου. Ο Spengler ήδη από το πρώτο μισό του 20ου αιώνα, διαισθάνθηκε ότι οι νέες επιστημονικές ανακαλύψεις θα άλλαζαν σε μεγάλο βαθμό τον άνθρωπο και τον πολιτισμό του. Πιο συγκεκριμένα, ο θεωρητικός είδε ότι τα νέα μαθηματικά, οι μη ευκλείδειες γεωμετρίες από τη μια μεριά, και οι συναρτήσεις στη θεωρία των αριθμών από την άλλη, καθώς και η ακόλουθη χρησιμοποίησή τους για την παραγωγή τεχνολογικών μέσων, απαγγέλουν το τέλος του δυτικού ανθρώπου και του πολιτισμού του, όπως τον γνωρίζαμε.¹⁰ Ποια είναι όμως τα κύρια χαρακτηριστικά της διανοητικής διαδικασίας του δυτικού ανθρώπου; Πώς και γιατί η κλασική σκέψη και ο πολιτισμός του παρακμάζουν ή μεταβάλλονται;

Τους τελευταίους πέντε αιώνες, από τότε που ο Γουτεμβέργιος με την τυπογραφία έκανε την ανάγνωση του κειμένου στο τυπωμένο χαρτί δημοφιλή ασχολία, η γραμμική σκέψη, ο γραμμικός τρόπος πρόσληψης και κατανόησης του κόσμου, ήταν στο κέντρο των τεχνών, της επιστήμης και της κοινωνίας. Η ομοιογένεια, η ομοιομορφία και η συνέχεια είναι οι βασικές αρχές αυτού του πολιτισμού. Η γραμμική δόμηση της συνειδητής ζωής, η αλυσιδωτή συναγωγή συμπερασμάτων, η χωριστότητα του ατόμου, η συνέχεια του χώρου και του χρόνου, η ομοιομορφία των κωδίκων, η ιδέα της ανταπόκρισης, η οποία μας δίνει τους απόλυτους αριθμούς, οι δύο ιδέες χωρικότητα-γραμμικότητα και σημείο θέασης, η αντιστοιχία και η διαδοχή, οι δύο αρχές που διέπουν όλα τα μαθηματικά ή μάλλον όλες τις περιοχές της επακριβούς σκέψης και έχουν υφανθεί μέσα στο ίδιο ύφασμα του αριθμητικού μας συστήματος, η δυνατότητά μας να μεταφράζουμε ένα είδος εμπειρίας μιας αίσθησης σε όλες τις άλλες αισθήσεις και να παρουσιάζουμε το αποτέλεσμα συνεχώς ως ενοποιημένη εικόνα του νου, η εικόνα ενοποιημένης αναλογίας (ratio), συνιστούν τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον ορθολογιστή -ρασιοναλιστή άνθρωπο, την πραγματικότητα και την αλήθεια του πολιτισμού του, τον τρόπο που το λογικό ον αντιλαμβάνεται τον κόσμο.¹¹

Ένας τρόπος κοσμοαντίληψης που έχει στοιχεία από το φανταστικό της Αναγέννησης, τον ορθό λόγο του Διαφωτισμού, τον εφευρετικό νου της Βιομηχανικής Επανάστασης, ακόμα και την ανατρεπτική σκέψη του Μοντερνισμού. Κατά πολλούς θεωρητικούς και μελετητές, αυτός ο «γουτεμβεργιανός» κόσμος φθίνει και σύντομα θα αποτελεί παρελθόν, αφού όπως

¹⁰ Όσβαλντ Σπένγκλερ: Η παρακμή της Δύσης, μτφ Λευτέρης Αναγνώστου (Αθήνα: Τυπωθήτω, 2003)

¹¹ Tobias Dantzig: Number, the Language of Science: A Critical Survey Written for the Cultured Non-mathematician (New York: Mac Millan, 1996)

είδαμε, ο τυπογραφικός, δυτικός, οπτικός άνθρωπος, μέσω της ίδιας της δίψας του για τεχνολογική κατάκτηση κι επιτάχυνση, φτάνει σε ένα απόλυτο όριο, την ηλεκτρική ταχύτητα.¹²

Από τη γραμματική παιδεία στον ψηφιακό παροξυσμό.

Λόγω της ικανότητάς της να προεκτείνει το κεντρικό νευρικό σύστημά μας, η ηλεκτρική τεχνολογία φαίνεται να προτιμά τον συμπαγή και συμμετοχικό προφορικό λόγο περισσότερο από τον εξειδικευμένο γραπτό λόγο. Οι δυτικές αξίες μας, όπως τις αναφέραμε προηγούμενα, οικοδομημένες πάνω στον γραπτό λόγο, έχουν επηρεαστεί σημαντικά από τα ηλεκτρικά μέσα.

Αυτή η φύση λειτουργίας της ηλεκτρικής τεχνολογίας, είναι που εισηγείται την κρίσιμη μετάβαση στην πνευματική και πολιτισμική μας ιστορία. Αυτό που χάνουμε παίρνοντας ως αντάλλαγμα τα πλούσια οφέλη του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου είναι αυτό που ο Carr αποκαλεί «η παλιά μας γραμμική διανοητική διαδικασία». Ήρεμη, συγκεντρωμένη, απερίσπαστη, η γραμμική διάνοια και ο τρόπος σκέψης και κοσμοαντίληψης που συνεπάγεται, ο κατ' εξοχήν δυτικός άνθρωπος, παραγκωνίζεται από ένα νέο είδος διάνοιας η οποία επιθυμεί να λαμβάνει την πληροφορία σε σύντομες, ασύνδετες, ταυτόχρονες εκρήξεις –όσο γρηγορότερα τόσο καλύτερα.¹³

Αυτή η σταδιακή αποσύνθεση της γραμμικής διάνοιας είναι απότοκο της επαφής του ανθρώπου με τα νέα μέσα –αποκυήματα της ηλεκτρικής τεχνολογίας, η καθημερινή χρήση των οποίων διαμορφώνει τον χρήστη. Με την ηλεκτρική τεχνολογία η δυναμική ανθρώπινης αλληλεξάρτησης μετατίθεται από τα κατακερματιστικά μέσα όπως η τυπογραφία σε συμπαγή ή μαζικά μέσα όπως ο ψηφιακός υπολογιστής.

Οι απομονωμένοι, κατακερματισμένοι και αποστασιοποιημένοι εαυτοί μας, οι κλειδωμένοι για αιώνες στην ιδιωτική ανάγνωση της τυπωμένης σελίδας, μέσω της χρήσης των μέσων αυτών, άρχισαν να γίνονται ολοκληρωμένοι ξανά, ενσωματωμένοι στο ψηφιακό αντίστοιχο του φυλετικού χωριού. Προσεγγίζουμε την τεχνολογική προσομοίωση της συνείδησης, όταν η δημιουργική διαδικασία της γνώσης θα είναι συλλογικά και ομαδικά προεκτεταμένη στο σύνολο της ανθρώπινης κοινωνίας.¹⁴ Τώρα, ο κύριος τρόπος σκέψης διοχετεύεται, γρήγορα και αποφασιστικά, σε ένα νέο κανάλι. Η ηλεκτρονική επανάσταση προσεγγίζει το ζενίθ, την ώρα που ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (desktop) ή φορητός (laptop) και τα κινητά τηλέφωνα γίνονται η μόνιμη συντροφιά μας ενώ το διαδίκτυο καθίσταται το μέσο της επιλογής μας όσον αφορά την αποθήκευση, την επεξεργασία και το μοίρασμα της πληροφορίας ανεξαρτήτως μορφής, συμπεριλαμβανομένου του κειμένου. Αλλά ο κόσμος της οθόνης, όπως σιγά σιγά αντιλαμβανόμαστε, είναι ένας τόπος πολύ διαφορετικός από τον κόσμο της σελίδας. Μία νέα

¹² Nicholas Carr, *The Shallows: How the Internet is changing the way we think, read and remember* (London: Atlantic Books, 2010), 10

¹³ Nicholas Carr, *The Shallows: How the Internet is changing the way we think, read and remember* (London: Atlantic Books, 2010), 20

¹⁴ Μάρσαλ Μακ Λούαν, Μίντια: Οι προεκτάσεις του Ανθρώπου, μτφ. Σπύρος Μάνδρος (Αθήνα: Κάλβος, 2000), 187

διανοητική ηθική λαμβάνει χώρα. Τα μονοπάτια του εγκεφάλου μας, για άλλη μια φορά, ανασχηματίζονται.

Τεχνολογική αποκάλυψη ή τεχνικιστική τύφλωση;

Ποιος ο ρόλος και η μεταμόρφωση της εκπαίδευσης στη μετάβαση από τον κόσμο του Γουτεμβέργιου σε αυτόν της ψηφιακής οθόνης;

Ο Oswald Spengler, τον οποίο προαναφέραμε, δεν ήταν ο μόνος στοχαστής που εξέφρασε τον βαθύ προβληματισμό του για την πορεία του ανθρώπου μέσα στην οδό της τεχνολογικής υπερ-εξέλιξης. Ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους του 20ού αιώνα ο Martin Heidegger, το έργο του οποίου αποτελεί αντικείμενο ενδελεχούς μελέτης από σπουδαίους ζώντες θεωρητικούς όπως ο George Steiner, τη δεκαετία του 50', παρατήρησε ότι η διαφαινόμενη παλίνρροια της τεχνολογικής επανάστασης θα μπορούσε να σαγηνεύσει, να μαγέψει, να ξεγελάσει και να τυφλώσει τον άνθρωπο, πείθοντάς τον πως ο υπολογιστικός τρόπος σκέψης μπορεί κάποια μέρα να καταστεί ο μοναδικός τρόπος σκέψης. Η στοχαστική μας ικανότητα, στην οποία ο φιλόσοφος είδε το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, είναι πιθανό να πέσει θύμα της καλπάζουσας τεχνολογικής προόδου.¹⁵

Η ιλιγγιώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας θα μπορούσε να πνίξει την λεπτή ικανότητα αντίληψης, τη σκέψη και το συναίσθημα του ανθρώπου, που ανθίζουν μόνο μέσω της περισυλλογής και του στοχασμού. Η φρενίτιδα της τεχνολογίας, γράφει ο Heidegger, απειλεί να εδραιώσει την κυριαρχία της παντού.¹⁶ Και πώς θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά αφού, όπως είπαμε, η μόνιμη επαφή του ανθρώπινου υποκειμένου με το τεχνολογικό αντικείμενο – ψηφιακό υπολογιστή, ανασχηματίζει τα εγκεφαλικά μονοπάτια του πρώτου (ανθρώπινου υποκειμένου);

Στην ουσία, το καίριο γεγονός από το οποίο προκύπτει αυτός ο νέος άνθρωπος της ψηφιακής εποχής, είναι η ομολογούμενη από πολλούς, αλλαγή στη σχέση του υποκειμένου, δηλαδή του ανθρώπου, με το αντικείμενο, το αποκύημα της ηλεκτρικής και ψηφιακής επανάστασης, δηλαδή τον υπολογιστή και όλα τα παράγωγά του, από το διαδίκτυο μέχρι τις διάφορες γλώσσες προγραμματισμού. Η αλλαγή αυτή λοιπόν, συνίσταται στην εξαντικειμενίση του υποκειμένου. Ο άνθρωπος δηλαδή, μέσα στη μεταμοντέρνα, ψηφιακή συνθήκη μοιάζει να γίνεται αντικείμενο του αντικείμενου. Είναι το αντικείμενο –ο υπολογιστής που σκέφτεται γι' αυτόν και τα μέσα στόρευσης που αντικαθιστούν τη μνήμη του. Η ανθρώπινη συνείδηση προεκτείνεται σε ένα μέσο –έξω από τον ίδιο τον άνθρωπο.

¹⁵ Nicholas Carr, *The Shallows: How the Internet is changing the way we think, read and remember* (London: Atlantic Books, 2010), 45

¹⁶ George Steiner, *Spire Antoine*, Η βαρβαρότητα της άγνοιας, μτφ. Βελέτζας Σεραφεΐμ (Αθήνα: Scripta, 2001)

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του θεατρικού συγγραφέα Richard Foreman που περιγράφει με ευφράδεια αυτό που του συμβαίνει. «Προέρχομαι από μία παράδοση του Δυτικού πολιτισμού, στην οποία το ιδανικό (το δικό μου ιδανικό), ήταν η περίπλοκη, πυκνή και «καθεδρικού τύπου» δομή της μορφωμένης και καλλιεργημένης προσωπικότητας –ένας άντρας ή μια γυναίκα που έφεραν μέσα τους μια προσωπικά διαμορφωμένη και μοναδική εκδοχή ολόκληρης της κληρονομιάς της Δύσης.» Αλλά τώρα, συνεχίζει, διακρίνω μέσα σε όλους μας (συμπεριλαμβανομένου εμού) την αντικατάσταση της περίπλοκης εσωτερικής πυκνότητας από έναν νέου τύπου εαυτό –ο οποίος προκύπτει από την υπερφόρτωση της πληροφορίας και από την τεχνολογία του «στιγμιαία διαθέσιμου». Όσο αποστραγγιζόμαστε από την «εσωτερική ποικιλία της πυκνής πολιτισμικής μας κληρονομιάς» ο Foreman καταλήγει, κινδυνεύουμε να γίνουμε «άνθρωποι κρέπες» καθώς απλωνόμαστε πλατιοί και λεπτοί επικοινωνώντας με το τεράστιο δίκτυο πληροφοριών με το απλό πάτημα ενός κουμπιού.¹⁷

Αυτό το τεράστιο δίκτυο πληροφοριών, τη δομή και τα αποτελέσματά του στη ζωή και την κοινωνία του ανθρώπου ανατέμνει και ο Paul Virilio στην «Πληροφορική βόμβα». Ο Virilio, αναφερόμενος στον αυτοματισμό και στις γλώσσες προγραμματισμού που κυριαρχούν στα σύγχρονα πανεπιστήμια, διαπιστώνει την αδυναμία κριτικής ικανότητας του υποκειμένου – φοιτητή μέσα σε αυτήν την ψηφιακή συνθήκη. «Αν η εμπειρία της σκέψης εδράζεται στις επιστήμες του πειράματος, δεν μπορούμε σήμερα παρά να διαπιστώσουμε την φθίνουσα πορεία αυτής της αναλογικής διαδικασίας, για χάρη των ψηφιακών διαδικασιών, που είναι ικανές όπως μας λένε, να προωθούν τη γνώση. Η πραγματικότητα της λειτουργίας του τεχνολογικού αντικειμένου και η αναλυτική αλήθεια της επιστημονικής σκέψης, δύο θεμελιωδώς διαφορετικές εκφάνσεις της γνώσης, εδώ συγχωνεύονται χωρίς κανείς να κρούει τον κώδωνα του κινδύνου»¹⁸

Ο Virilio μας μιλά για μια επιστήμη που προσανατολίζεται περισσότερο προς την αποτελεσματικότητα παρά την αλήθεια, ναρκωμένη από την τέλεια λειτουργία των εργαλείων της. Αυτή η σύγχρονη επιστήμη κατά τον Virilio, είναι μια επιστήμη που χάνει τον εαυτό της, μέσα στην υπερβολή της αχαλίνωτης προόδου, μεταλλασσόμενη από υπομονετική έρευνα της φυσικής πραγματικότητας σε μέρος του φαινομένου της γενικότερης ψηφιοποίησης. Μέσα σε αυτή τη συνθήκη, η πραγματικότητα, όπως την γνωρίζαμε μέχρι τώρα, τίθεται εν αμφιβόλω. Σταδιακά, η ψηφιακή πραγματικότητα κυριαρχεί, αφού ο ψηφιακός κόσμος περνά από το φίλτρο του όλου τους βασικούς τομείς της ανθρώπινης ζωής και δραστηριότητας –την επιστήμη, την κοινωνία, την πολιτική. Η εκπαίδευση, λοιπόν, κατά πολλούς, μέσα σε αυτή τη λαίλαπα της επανάστασης της ψηφιακής πληροφορίας, το καλύτερο που μπορεί να κάνει είναι να παράγει καταρτισμένους χειριστές των νέων προηγμένων μέσων. Και όπως στο πεδίο της εκπαίδευσης ο άνθρωπος γίνεται αντικείμενο αυτής της τεχνο-επιστήμης, στο γενικότερο πεδίο της ζωής ο άνθρωπος γίνεται πλάσμα ενός τεχνολογικού περιβάλλοντος στα πλαίσια του οποίου η πραγματικότητα από-πραγματοποιείται –αν μεταφράσουμε σωστά τον όρο

¹⁷ Richard Foreman, *The Pancake People*, or "The Gods Are Pounding My Head," *Edge*, March 8, 2005

¹⁸ Paul Virilio, *The Information Bomb* (New York: Radical Thinkers, 2005)

derealization του Virilio.¹⁹ Μήπως αυτός ο άνθρωπος, λοιπόν, που φτάνει στο σημείο να υπηρετεί τα τεχνολογικά μέσα και να εμπιστεύεται πιο πολύ τον υπολογιστή από τον Λόγο, είναι, όπως ήταν οι πρωτόγονοι άνθρωποι έρμαια σε καταστροφικά φαινόμενα του φυσικού περιβάλλοντος όπως η καταιγίδα, έρμαιο και αυτός στον καταιγισμό της άμετρης πληροφορίας του ψηφιακού περιβάλλοντος;

20

Ο νέος άνθρωπος: από καλλιεργητής – τροφосуλλέκτης.

Εκπαίδευση για όλους στο παγκόσμιο ψηφιακό χωριό.

'Faster, smaller, cheaper' – αυτό είναι το σλόγκαν της NASA που χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εποχή, την εποχή της διαδικτυακής πληροφορίας. Ο Gordon Crovitz αναφερόμενος σε αυτήν την εποχή της πληροφορικής έκρηξης, μοιάζει να υπερβαίνει τον πεσιμισμό των διανοουμένων του 20^{ου} αιώνα, όταν μας λέει ότι: «Η τεχνολογική πρόοδος δεν αναστρέφεται. Άρα η τάση για multitasking και για κατανάλωση πολλών και διαφορετικού τύπου

¹⁹ Paul Virilio, *The Information Bomb* (New York: Radical Thinkers, 2005)

²⁰ Stanislas Lepri *Dessins*, Editions des Maitres du XXe Siecle, Paris, 1981, p.36 (color)

πληροφοριών, μπορεί μόνο να συνεχιστεί. Δεν είναι ανάγκη να ανησυχούμε, επειδή το ανθρώπινο λογισμικό μας, θα συμπορευθεί σταδιακά με την τεχνολογία που έκανε δυνατή την αφθονία της πληροφορίας. Θα εξελιχθούμε και θα γίνουμε πιο γρήγοροι καταναλωτές δεδομένων. Μπορεί να χάνουμε την ικανότητά μας να συγκεντρωνόμαστε σε μία περίπλοκη εργασία από την αρχή ως το τέλος, αλλά ως αντάλλαγμα θα αποκτήσουμε νέες δεξιότητες, όπως η ικανότητα να συνδιαλεγόμαστε με τριάντα ανθρώπους ταυτόχρονα σε έξι διαφορετικά μίντια.»²¹

Ο τρόπος λοιπόν, λειτουργίας των νέων μέσων, μοιάζει να μετατρέπει τον άνθρωπο από επεξεργαστή μιας πληροφορίας –ιδέας σε καταναλωτή, επαναφέροντάς τον από τον ρόλο του καλλιεργητή σε αυτόν του τροφοσυλλέκτη στο ψηφιακό «οικοσύστημα». Δεν έχουμε πια την υπομονή να περιμένουμε την ώρα που περνά αργά στους ρυθμούς, τους απαραίτητους για την καλλιέργεια της γης ή μίας ιδέας. Πλημμυρισμένοι κάθε στιγμή με πληροφορίες άμεσου ενδιαφέροντος, δεν έχουμε άλλη επιλογή, από το να προστρέξουμε σε αυτόματα φίλτρα, τα οποία με τη σειρά τους, προβάλλουν τα πάντα, αλλά συνήθως, σε πρώτο πλάνο, φέρνουν μπροστά στα μάτια του χρήστη το καινούριο και το διάσημο. Όπως και να 'χει όμως, στο Διαδίκτυο, οι άνεμοι της γνώσης, γίνονται ανεμοστρόβιλοι.²² Μία από τις βασικότερες λοιπόν, λειτουργίες του διαδικτύου, είναι το γεγονός ότι μας παρέχει άμεση πρόσβαση σε μία πελώρια βιβλιοθήκη πληροφορίας που παρόμοια της σε μέγεθος και εύρος δεν έχει ξανά υπάρξει και κάνει εύκολο για εμάς να τα βγάλουμε πέρα με αυτή τη βιβλιοθήκη –να βρίσκουμε, αν όχι ακριβώς αυτό που ψάχνουμε, τουλάχιστον, κάτι παραπλήσιο για τους άμεσους στόχους μας.²³

Πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτόν τον κόσμο του διαδικτύου, λοιπόν, παίζουν οι μηχανές αναζήτησης, με σημαντικότερη από αυτές τη Google. Οι ιδρυτές της Google –Brin και Page, ανήκουν σε εκείνη τη μερίδα ανθρώπων που όχι απλά δεν κατακρίνουν το Διαδίκτυο και τον τρόπο λειτουργίας του, αλλά το θεωρούν και μία από τις σημαντικότερες ελπίδες εκδημοκρατισμού της ανθρωπότητας, μέσω της ευκαιρίας που δίνει στον κάθε χρήστη για άμεση πρόσβαση σε οποιαδήποτε πληροφορία επιθυμεί, ανά πάσα στιγμή με ένα κλικ. Μάλιστα, εξηγώντας μας την πολιτική της λειτουργίας της μηχανής αναζήτησής τους, δηλώνουν ότι προσπάθησαν να κάνουν το καλύτερο δυνατό για να βρίσκει ο χρήστης την σελίδα τη σχετική με την πληροφορία που αναζητά με την υψηλότερη σημαντικότητα, ουσιαστικά δηλαδή έναν όσο το δυνατό αποτελεσματικότερο τρόπο περιπλάνησης στον ωκεανό του διαδικτύου.²⁴ Μέσα σε αυτόν τον κόσμο, του διαδικτύου, πράγματι όλοι οι χρήστες είναι ίσοι σε ό,τι έχει να κάνει με την πρόσβαση στην πληροφορία –δυσνητικά στη γνώση, και το γεγονός αυτό έχει κάνει πολλούς στοχαστές να μιλούν ανοιχτά με λόγια ενθουσιασμού για τον σημαντικό εκπαιδευτικό ρόλο που μπορεί να επιτελέσει το μέσο. Χαρακτηριστικός εκφραστής αυτής της αισιόδοξης άποψης είναι ο Lewis Perelman. Ο

²¹ L. Gordon Crovitz, "Information Overload? Relax," Wall Street Journal, July 6, 2009.

²² Nicholas Carr, *The Shallows: How the Internet is changing the way we think, read and remember* (London: Atlantic Books, 2010), 171

²³ James Boswell, *The Life of Samuel Johnson*, LL. D. (London: Bell, 1889), 331-32

²⁴ Hubert L. Dreyfus, *On the Internet* (London and New York: Routledge, 2001), 34-35

Perelman, στο έργο του *School's out*, δηλώνει ανοιχτά ότι η «αυθεντία» μετράει μέρες για τον θάνατό της, αφού στο καινούριο παγκόσμιο ψηφιακό περιβάλλον ο καθένας μπορεί και πρέπει να είναι ταυτόχρονα δάσκαλος και μαθητής. Έτσι, κατά τον Perelman, μέσα στο σύμπαν των νέων τεχνολογιών, η ανθρωπότητα δοκιμάζει μια πρωτόγνωρη υπερ-μάθεια, αφού η γνώση, στην οποία αναμειγνύονται εμπειρία, μέσα και εγκέφαλοι, ανθρωπίνοι και μη, έχει φτάσει σε έναν απόλυτο βαθμό συνδεσιμότητας. Για τον Perelman λοιπόν, ακόμα και το σχολείο με τον παρόντα τρόπο λειτουργίας του, μοιάζει απηρχαιωμένο και περιττό.²⁵ Η σκέψη αυτή μας φέρνει στον νου τον προφητικό αρχιτέκτονα Τάκη Ζενέτο με την εισήγησή του για το σχολείο του μέλλοντος –ένα γεγονός δηλαδή βασισμένο στη διάδραση και την τηλεματική, προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των νέων τεχνολογιών.

Οι ψηφιακές τεχνολογίες λοιπόν, όπως είναι φανερό, μεταβάλλοντας σε απόλυτο βαθμό τον τρόπο που άνθρωπος προσλαμβάνει τον χώρο, τον χρόνο και τον εαυτό του μέσα στον Κόσμο, δίνουν άπειρες δυνατότητες σε πολλούς τομείς και όπως βλέπουμε ο τομέας της εκπαίδευσης είναι ένας από αυτούς. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της νέας εκπαίδευσης, την οποία βλέπουμε σταδιακά να λαμβάνει χώρα είναι η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση. Ο Hubert Dreyfus, στο έργο του *On the Internet*, αναφέρεται εκτενώς στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση. Ο εν λόγω μελετητής, ενώ θεωρεί σπουδαία δυνατότητα την εξ' αποστάσεως εκπαίδευση, και ένα βήμα προς την αποκέντρωση και την ανθρώπινη ολοκλήρωση –έννοια που συναντάμε κατ' εξοχήν στη σκέψη του Marshal Mac Luhan, ωστόσο εκφράζει τις επιφυλάξεις του, οι οποίες συνίστανται στο γεγονός της έλλειψης ζωντανής επαφής, την έλλειψη ζωντανού σημείου αναφοράς για τον μαθητή –δηλαδή ενός δάσκαλου, η παρουσία του ο οποίου, κατά τον Dreyfus, αποτελεί πάντα κίνητρο και πρόκληση για τον μαθητή. Ως εκ τούτου, χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης αυτού του τύπου, είναι η έλλειψη ευθύνης και ρίσκου, η απόσταση με τον διδάσκοντα που συνεπάγεται την απουσία της άμεσης εμπλοκής του μαθητή με τον διδάσκοντα και με τους άλλους μαθητές.²⁶

Ο Dreyfus, χρησιμοποιώντας εδώ την ψυχαναλυτική οδό μας λέει πως αυτή η εμπλοκή με τον άλλον είναι πολύ σημαντική λόγω του ότι συνδέεται άμεσα με το ανθρώπινο συναίσθημα. Έτσι, μέσα στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, η επιδοκιμασία, η αποδοκιμασία, ο ανταγωνισμός και άλλα τέτοια στοιχεία των ανθρώπινης κοινωνικής ψυχολογίας είναι κίνητρα που ωθούν στη βελτίωση και την πρόοδο του εκάστοτε μαθητή, στοιχεία όμως τα οποία μέσα στη συνθήκη της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης απουσιάζουν. Βέβαια, ο Dreyfus εναποθέτει τις ελπίδες του στην εξέλιξη μέσων όπως το Skype, που μέσω της εντονότερης τηλεπαρουσίας δύνανται να δημιουργήσουν συνθήκες κοινωνίας και να ωθήσουν προς την κατεύθυνση μιας αποδοτικότερης διαδικτυακής εκπαίδευσης.²⁷ Ο συγγενής μου Καραγγιανίδης Χαράλαμπος είπε σε ένα project που αφορά το e-learning ότι το αποτέλεσμα είναι η μορφή συσκευασίας γνώσης, δηλαδή η επέκταση των προδιαγραφών συσκευασίας περιεχομένου, η οποία διευκολύνει την περιγραφή των προσαρμοστικών εκπαιδευτικών περιεχομένων σε μια κοινή μορφή.²⁸ Ωστόσο, εδώ, θέλοντας να θέσουμε άλλη μία σημαντική παράμετρο, θα πρέπει να

²⁵ Lewis Perelman, *School's out*, (New York: William Morrow&Co, 1994)

²⁶ Hubert L. Dreyfus, *On the Internet* (London and New York: Routledge, 2001), 46, 47

²⁷ Hubert L. Dreyfus, *On the Internet* (London and New York: Routledge, 2001), 50, 51

²⁸ Sampson D., Karagiannidis C. & Cardinali F., "An Architecture for Web-Based e-Learning Promoting Re-usable Adaptive Educational e-Content", *Journal of Educational Technology & Society*, 5(4), 2002.

αναρωτηθούμε αν όντως υπάρχει η απαραίτητη βούληση από τους ιθύνοντες και τις πολιτικές ελίτ παγκοσμίως για να βελτιωθεί η σύγχρονη εκπαίδευση και να χρησιμοποιηθεί η τεχνολογία προς πραγματικό όφελος των κοινωνιών και για την συνολικότερη πρόοδο της ανθρωπότητας.

Το τεχνολογικό σχολείο του καπιταλισμού και η εκπαίδευση της αμάθειας.

Μια άποψη για το πώς λειτουργεί η σύγχρονη εκπαίδευση, η οποία σχετίζεται άμεσα με την αλματώδη τεχνολογική πρόοδο, είναι αυτή του Jean Claude Michea. Ο συγγραφέας του έργου «Η εκπαίδευση της αμάθειας», κατηγορεί ευθέως το πρότυπο σχολείο του καιρού μας –το ρεπουμπλικανικό σχολείο –όπως το αποκαλεί, το οποίο ευθύνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό για την έλλειψη κριτικής ικανότητας των μαθητών –δηλαδή των μελλοντικών πολιτών. Ο Michea θεωρεί πως η πολιτική αυτή είναι σκόπιμη και μπορεί να κατανοηθεί μόνο υπό το πρίσμα του απόλυτου καπιταλισμού που τείνει να επικρατήσει σε όλες τις σφαίρες της ζωής των σύγχρονων κοινωνιών. Αυτού του τύπου η εκπαίδευση λοιπόν, κατά τον Michea, είναι μια εκπαίδευση της αμάθειας η οποία χαρακτηρίζεται από την παντελή εξαφάνιση των βασικών γνώσεων μέσα στο πλαίσιο ενός τεχνολογικού μεταμοντέρνου σχετικισμού, ισοπεδωτικού για τις κλασικές αξίες. Η ισοπέδωση αυτή συνεχίζει ο Michea, ευθύνεται για την έλλειψη βασικών γνώσεων κι έχει ως επακόλουθα αφ' ενός την αδυνατότητα οποιασδήποτε κριτικής ικανότητας του υποκειμένου, αφ' ετέρου έναν αποπροσανατολισμό από την όντως πραγματικότητα στην οποία ζει, αποπροσανατολισμός που στερεί από τον άνθρωπο την ικανότητα να επαναστατήσει και να αλλάξει την πραγματικότητά του.

Ο συγγραφέας δε διστάζει να κατακρίνει ακόμα και θιασώτες παλαιότερων κινημάτων που ξεκίνησαν με επαναστατικό πρόσημο, όπως αυτό του Μάη του 68' στο Παρίσι, αλλά στη συνέχεια με την δίψα τους για τον νεωτερισμό και την άρνηση τους για τις βασικές κλασικές αξίες, υποτάχθηκαν στο μεταμοντέρνο, συντάχθηκαν με την αχαλίνωτη τεχνολογική πρόοδο και τα παράγωγά της και κατέληξαν ουσιαστικά να εξυπηρετούν το καπιταλιστικό σύστημα. Είναι αυτή η υποταγή σε κάθε τι καινούριο και η αποθέωση των νέων δυνατοτήτων της τεχνολογίας που θεωρεί ο Michea βασικό κίνδυνο για τον σύγχρονο και τον μελλοντικό άνθρωπο. Και αυτό διότι, όταν ο μέσος άνθρωπος δεν έχει αντιστάσεις και κριτικό φίλτρο απέναντι στο νέο, και δέχεται οποιοδήποτε τεχνολογικό προϊόν αβίαστα, είναι ευάλωτος και του είναι αδύνατο να αντιληφθεί την αποβλάκωση που υφίσταται μέσω του νέου μέσου από τις πολιτικές ελίτ ενός πανίσχυρου καπιταλιστικού συστήματος, που χρησιμοποιεί την τεχνολογία σα Δούρειο Ίππο για να διατηρεί τις μάζες τυφλές και εύκολα χειραγωγήσιμες.²⁹ Σε σκέψεις λοιπόν, σαν αυτή του Michea, βλέπουμε πως ο πολιτικός βολонταρισμός ο σχετικός με τη χρήση της εκάστοτε τεχνολογίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την επίδραση που έχει η όποια τεχνολογία στο κοινωνικό σύνολο.

²⁹ Jean Claude Michea, L' enseignement de l' ignorance et ses conditions modernes (Paris: Climat, 2006)

30

Συμπέρασμα: Αναζητώντας τον άνθρωπο μέσα σε έναν νέο κόσμο.

Ανακεφαλαιώνοντας, όσον αφορά την παρούσα εργασία, μπορούμε να πούμε πως προσπαθήσαμε να δώσουμε μια συνολικότερη οπτική πάνω στο ζήτημα της τεχνολογίας του καιρού μας και τις αλλαγές που αυτή επιφέρει στη ζωή του ανθρώπου γενικά και στον τομέα της εκπαίδευσης ειδικά. Μέσα από τα κείμενα και τη σκέψη σημαντικών ερευνητών και στοχαστών πάνω στο καίριο αυτό για την πορεία της ανθρωπότητας ζήτημα, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι αφ' ενός η νέα ψηφιακή τεχνολογία μεταλλάσσει τον άνθρωπο και τον τρόπο ζωής του εν γένει και μοιραία, δηλαδή ως ένα βαθμό με την καθημερινή του επαφή με τα νέα μέσα ο άνθρωπος του καιρού μας αναγκαστικά μεταλλάσσεται, αφ' ετέρου όμως, υπάρχει πάντα και το μερίδιο της ανθρώπινης βούλησης στο πώς θα διαχειριστεί την τεχνολογία και ποιο θα είναι το αποτέλεσμα, ο αντίκτυπος σε αυτόν και στις κοινωνίες του από αυτόν τον τρόπο χρήσης.

³⁰ Fabrizio Clerici La nube, 1968 Collezione Collezione Fondazione Solomon R. Guggenheim, New York

Όπως είδαμε και παρουσιάσαμε, υπάρχει μια μερίδα σημαντικών στοχαστών, οι οποίοι κρούουν από παλιά τον κώδωνα του κινδύνου, θεωρώντας πως ο νέος κόσμος που ξεπροβάλλει από την ψηφιακή επανάσταση μπορεί να σημάνει και το τέλος του ανθρώπου. Ενός ανθρώπου που καθίσταται αντικείμενο του αντικειμένου, εργαλείο του εργαλείου του και εξανδραποδίζεται, άβουλος και αντι-φυσικός μέσα σε μια βάρβαρη συνθήκη προσομοίωσης και αυτοματισμού. Από την άλλη μεριά, βρίσκουμε μια άλλη μερίδα θεωρητικών, οι οποίοι τίθενται ένθερμα υπέρ των νέων τεχνολογιών, βλέποντας σε αυτές και τις πρωτόγνωρες δυνατότητές τους την προοπτική μιας ανθρώπινης ολοκλήρωσης. Οι στοχαστές αυτού του τύπου, μας λένε πως είναι άτοπο να δαιμονοποιούμε τη νέα τεχνολογία διότι, όπως συνέβαινε σε κάθε εποχή της ανθρωπότητας και αυτή συνιστά μια νέα πραγματικότητα που οφείλουμε να δούμε αντικειμενικά και να κατανοήσουμε σε βάθος, οδηγεί σε έναν νέο άνθρωπο τον οποίο πρέπει να αποδεχθούμε για να προοδεύσουμε.

Όσον αφορά την εκπαίδευση, παρουσιάζοντας τις απόψεις και των δύο «στρατοπέδων» συμπεραίνουμε ότι η σύγχρονη εκπαίδευση, η βασιζόμενη στη νέα τεχνολογία, μπορεί να είναι εκπαίδευση της αμάθειας και εκπαίδευση για όλους, αφού εναπόκειται στο ανθρώπινο υποκείμενο και το πώς θα χρησιμοποιήσει τα νέα μέσα, που δυνητικά παρέχουν τη δυνατότητα της εκπαίδευσης για όλους, για να μην καταλήξουν να προάγουν την αμάθεια.

Κλείνοντας, θέλω να εκφράσω μια εντελώς προσωπική άποψη, πως στην παρούσα εποχή της αποδόμησης –deconstruction, ίσως είναι ακόμα πολύ δύσκολο για τον άνθρωπο να ισορροπήσει μέσα στην καταιγίδα των νέων τεχνολογικών μέσων. Αυτό γιατί επισυνέβησαν αλλαγές σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα που έφεραν μια μετάβαση στη ζωή του ανθρώπου και των κοινωνιών του, στην οποία ο άνθρωπος, σε παγκόσμια κλίμακα, δε δύναται να προσαρμοστεί αρμονικά. Πιστεύω λοιπόν, πως χωρίς να δαιμονοποιεί, ούτε να αποθεώνει τη νέα τεχνολογία, ο νέος άνθρωπος καλείται και οφείλει να τη χρησιμοποιήσει δημιουργικά, χωρίς να ξεχνά πως αυτή αποτελεί ένα ακόμα εργαλείο στα χέρια του. Μόνο συνειδητοποιώντας πως αυτός είναι το υποκείμενο που ξεπερνά την τεχνολογία και δεν είναι αυτή που τον ξεπερνά, μπορεί να τη χειριστεί σαν ταλαντούχος Ηνίοχος και συμφιλιωμένος με τον αδάμαστο εσωτερικό του Προμηθέα, να σμιλεύσει ακόμη μια φορά έναν κόσμο μέσα στο χάος, προωθώντας τον νέο ανθρώπινο πολιτισμό και υπερβαίνοντας την ψηφιακή αποκτήνωση. Η σύγχρονη εκπαίδευση, χρησιμοποιώντας από τη μια μεριά με μέτρο τα ούτως ή άλλως εξαιρετικά νέα μέσα και εμφυσώντας από την άλλη το μέτρο στους μαθητές του νέου αυτού περιβάλλοντος, καλείται να συνδράμει αποφασιστικά προς την κατεύθυνση της ίδρυσης αυτού του νέου πολιτισμού.